

Bij wijze van schrijven

1 oktober 2009

Auteurs: Theo Pullens, Huub van den Bergh, Wolfgang Herrlitz, Hanny den Ouden

Volume: 39

Nummer: 1

Pagina's: 23-39

Documenten

- [vonk_jrg39_004.pdf](#)

23 bij wijze van schrijven theo pullens huub van den bergh wolfgang herrlitz hanny den ouden het onderscheid bij het leren schrijven in de cognitieve deelprocessen planning for muling en revisie heeft ervoor gezorgd dat de didactiek van het schrijven op de basisschool zich de laatste decennia bewogen heeft van een productgerichte aanpak in de richting van een procesgerichte didactiek het schrijven volgens strategieen lijkt daarbij een leerrijke didactiek te zijn uit onderzoek naar de kwaliteit van de schrijfproducten blijkt niettemin dat leerlingen in de basisschool nauwelijks publiek gericht schrijven en dat er weinig eigen inhoud verwerkt worden in de teksten organiseren en formeel structureren van teksten laten manco s zien evenals doel gericht schrijven de oorzaken van de achterblijvende resultaten hebben mogelijk te maken met de cognitieve belasting van jonge schrijvers het ontbreken van gerichte aanwijzingen tijdens het schrijven en de frequentie waarin leerlingen geleerd wordt om te schrijven tevens ontbreekt een structurele nascholing voor leraren basison derwijs op dit gebied het digitaal schrijfprogramma tio schrijven lijkt hierop het antwoord te hebben gevonden complex proces hayes en flower 1980 wezen er al op dat elke schrijver op geheel eigen wijze de cogni schrijven is een complexe taalactiviteit tieve deelprocessen die gemoeid zijn bij het rijlaarsdam e a 2005 een spreker kan op schrijven steeds opnieuw en in wisselende basis van onmiddellijke feedback van de luis volgorde doorloopt een teraar beslissen om zijn boodschap anders te schrijver kan zich gedra verpakken of nog eens te herhalen een gen als een ingenieur of een schrijver kan schrijver is eenzamer het ontbreekt hem aan als een beeldhouwer de zich gedragen directe feedback hij moet bij elke zin naden ingenieur maakt vooraf als een ingenieur ken over de vorige en de volgende hij moet plannen en bouwt op die of als een de juiste woorden zoeken en ze combineren plannen zijn eigen tekst beeldhouwer tot een logisch geheel hij is aangewezen op de beeldhouwer gaat veel zijn eigen taalvaardigheid zijn eigen woor intuïtiever te werk al denschat zijn eigen kennis van de wereld en schrijvende komt hij op nieuwe ideeën en zijn eigen vaardigheid om gedachten en komt uiteindelijk tot een tekst waarmee hij al gevoelens in woorden te verpakken daar dan niet tevreden is komt dan nog bij dat de schrijver meer nog dan de spreker wordt afgerekend op het schrijven als complexe schriftelijke taalacti uiteindelijk product viteit is een veelzijdig middel waarmee aller oktober 2009

nummer 1 39e jaargang 24 lei taal en denkhandelingen tot stand structureren op eigen wijze een ordening komen een schrijfproduct is het resultaat aanbrengen en beoordelen reflectie op van een rijke varieteit aan cognitieve proces mogelijkheden en evalueren ook binnen de sen om een boodschap duidelijk te maken kern-doelen van het voortgezet secundair schrijven stelt de mens in staat om onafhankelijk onderwijs wordt schrijven in acht van de tien kelijk van tijd en plaats met anderen te com kerndoelen genoemd municeren de schrijver kan zich richten op een bepaalde persoon of tot een min of internationale literatuur maakt onderscheid meer anonieme groep lezers soms kan de in writing to learn en learning to write schrijver louter voor zichzelf schrijven de rijlaarsdam van den bergh couzijn schrijver kan zijn leespu 2005 bij learning to write leren leerlingen bliet proberen te overtuigen van de basisschool om hun gedachten onder goed beschouwd gen te paaien of te bele woorden te brengen is schrijven een digen tot handelen aan leerlingen leren naar inhoud en vorm vorm van mentaal te sporen te vermaken of teksten te schrijven met verschillende jongleren die te gewoon te informeren functies zoals informeren instrueren vergelijken is met maar dat gaat niet van overtuigen of plezier verschaffen kern het denkwerk zelf ondanks het feit dat doel 5 primair onderwijs van een expert een van de doelen van het leerlingen leren informatie en meningen schaker tijdens onderwijs is om leerlingen te ordenen bij het schrijven van een een schaakpartij plezier in het schrijven bij brief een verslag een formulier of een te brengen blijken veel werkstuk zij besteden daarbij aandacht leerlingen schrijven een aan zinsbouw correcte spelling een lastige taalactiviteit te vin leesbaar handschrift bladspiegel even den goed beschouwd is het een vorm van tueel beeldende elementen en kleur mentaal jongleren die te vergelijken is met kerndoel 8 primair onderwijs het denkwerk van een expert schaker tijdens een schaakpartij meijerink 2008 bij writing to learn wordt uitdrukkelijk inge gaan op het verband tussen schrijven en kennisopbouw in de dagelijkse praktijk van het onderwijs liggen schrijven en kennisver schoolse taalvaardigheid werking in elkaars verlengde de schrijver reconstrueert de werkelijkheid in woorden in de praktijk van het onderwijs speelt leren en zinnen de conceptualiserende functie schrijven in het basisonderwijs ook wel stel van taal stelt de taalgebruiker in staat om len genoemd een prominente rol de greep te krijgen op de werkelijkheid om zich nederlandse kerndoelen primair onderwijs heen vanmaele en lowyck 2007 gena basisonderwijs tellen bij nederlandse taal in drukken de belangrijke rol van de interactie totaal twaalf kerndoelen waarbij er voor het tussen verschillende soorten kennis en de schrijven minstens zes doelen gereserveerd organisatie ervan in bijvoorbeeld een infor zijn in de toelichting wordt een typering van matieve tekst bij de conceptuele kennis de schriftelijke competenties gegeven in ter spreken zij van inhoudelijke kennis die het men van kopiëren letterlijk nadoen bijvoor individu bezit over een bepaald onderwerp beeld overschrijven van het bord beschrij uit de werkelijkheid daarnaast is er de dis ven in eigen woorden verslag uitbrengen cursieve kennis die linguïstisch van aard is 39e jaargang nummer 1 oktober 2009 25 onder meer bestaande uit lexicale en gram schrijven jonge schrijvers in de dagelijkse maticale kennis en retorisch van aard is worden zich steeds praktijk van het kennis over schrijfdoelen en publiek tevens bewuster van vormcon onderwijs lig-

gen moet de schrijver in het onderwijs beschik venties en proberen reke schrijven en ken over zogenaamde methodische kennis ning te houden met het kennisverwerking die hem in staat stelt om een opgegeven schrijfdoel en het publiek in elkaars taak uit te voeren waarbij hij gebruik maakt voor wie ze schrijven verlengde van strategische en metacognitieve kennis desondanks blijkt dat de teksten van kinderen uit ook andere studies wijzen op het belang van de middenbouw van de schrijven bij leerprocessen in het onderwijs basisschool nog veel kenmerken van spreek zo blijkt onder meer uit het onderzoek van taal vertonen aarnoutse verhoeven gubern 2005 dat de schriftelijke taalvaar 2003 digheid van sterke schrijvers in onderwijs contexten een belangrijke bijdrage levert aan in de bovenbouw van de basisschool krijgen de kennisopbouw van leerlingen hillocks kinderen gaandeweg steeds meer inzicht in 1995 wijst op het schrijven als ondersteu de functies van geschreven taal leerlingen ning voor het leren maar waarschuwt tege van groep 7 en 8 leerjaar 5 en 6 leren om likertijd voor een te eenzijdige kijk op de een schrijfplan te maken waardoor hun tek mogelijkheden herder 2005 spreekt van sten meer structuur en samenhang krijgen schrijvend leren waarbij leerlingen de desondanks blijkt dat deze kinderen nog mogelijkheid hebben zo actief mogelijk bezig veel problemen hebben bij het schrijven van te zijn met de leerstof ze beschrijft een verschillende soorten opstellen zoals rap tweetal schrijftechnieken die leerlingen in porterende beschouwende directieve en staat stellen hun voorkennis te activeren en argumentatieve teksten krom e a 2003 begrippen met elkaar in verband te brengen rijlaarsdam e a 2005 waarschuwen voor te hierboven is al gememoreerd dat schrijven veel optimisme over het schrijven als leeracti een complexe cognitieve activiteit is dit viteit de theoretische en empirische onder geldt in nog sterkere mate bouwing blijken nog niet sterk voor jonge schrijvers bereitner en scardamalia bij jonge 1987 constateerden dat schrijvers is het een van de belangrijke kortetermijn jonge schrijvers oorzaken gevonden moet geheugen van worden in de afwezigheid te beperkte op de basisschool is een geleidelijke over van een directe communi capaciteit om gang waar te nemen van het schrijven van catieve partner in monde alle informatie persoonlijke teksten naar meer zakelijke tek linge situaties kan de te kunnen sten kinderen in de kleuterperiode bedienen spreker onmiddellijk rea verwerken zich veelal nog van een persoonlijke schrijf geren op de boodschap code parallel aan de ontwikkeling van het van zijn gesprekspartner lezen en het automatiseren van het lezen als leerlingen schriftelijk communiceren is vanaf groep 3 leerjaar 1 ontwikkelt zich het deze externe ondersteuning niet aanwezig strategisch schrijven waarbij kinderen meer kellogg 1996 heeft gewezen op de zoge verhalende en informatieve teksten leren naamde cognitive overload van het werkge oktober 2009 nummer 1 39e jaargang 26 heugen bij jonge schrijvers is het korteter de monitor met name deze monitor zou er mijngeheugen van te beperkte capaciteit om de oorzaak van zijn dat er zoveel verschillen alle informatie te kunnen verwerken bestaan tussen schrijvers enkele jaren later heeft hayes 1986 een verbeterd model gepresenteerd waarbij meer schrijfproces nadruk kwam te liggen op de centrale rol van het werkgeheugen bij het schrijven het schrijfproces bestaat uit allerlei deelpro daarnaast heeft de motivatie een prominente cessen die steeds weer in wisselende volg tere rol gekregen in

het verbeterde model orde en wisselende intensiteit terugkomen heeft ook een reorganisatie van het onderwe spreken van recursieve deelprocessen deel cognitieve processen plaatsgevonden zoals het analyseren van de opdracht in de taakomgeving is een onderscheid nadenken over het onderwerp zoeken naar gemaakt in de sociale omgeving met aan woorden die gerelateerd zijn aan het onderduiding voor het publiek en de fysieke werp nadenken over het publiek voor wie omgeving waardoor de invloed van bijvoor geschreven moet worden bepalen van de beeld schrijven op papier en schrijven met de tekstvorm combineren van woorden tot zin computer duidelijk kan worden nadenken over de samenhang tussen de verschillende zinnen en alinea s het ver zinnen van een titel bepalen of het doel van schrijfdidactiek de tekst bereikt wordt verbeteren van woorden en zinnen letten op spelling en interpunctie hieruit blijkt wel dat het schrijven met name het onderscheid in de cognitieve terecht gekarakteriseerd kan worden als een processen planning formulering en revisie vorm van mentaal jongleren die te vergelij heeft ervoor gezorgd dat de didactiek van ken is met het denkwerk van een expert het schrijven op de basisschool zich de laat schaker tijdens een schaakpartij ste decennia bewogen heeft van een productgerichte aanpak in de richting van een de analyse van het hardop denken van schrij procesgerichte didactiek waarbij het schrij vende volwassenen hayes 1980 heeft ons ven volgens strategieen volop aandacht meer inzicht gegeven in de cognitieve pro heeft gekregen aarnoutse verhoeven cessen die aan de orde zijn bij het schrijven 2003 brouwer de boer 1997 franssen dat heeft geresulteerd in een model dat nu aarnoutse 2003 hoogeveen 1993 kou nog steeds gehanteerd wordt als basis voor wen berg hoogeveen 2007 het denken over schrijven en voor de didac tiek van het schrijfproces het model voor kenmerken van goed schrijfonderwijs zijn in tekstproductie beschrijft drie belangrijke verschillende taalmethoden te vinden frans componenten het langetermijngeheugen sen aarnoutse 2003 dat betekent dat er de taakomgeving en het eigenlijke schrijf aanwijzingen gegeven worden over de ori proces in dit schrijfproces worden drie sub entatie over het onderwerp waarover processen onderscheiden plannen formule geschreven moet worden beschrijving van ren en reviseren elk subproces bestaat weer een betekenisvolle context aanwijzingen uit een aantal deelvaardigheden die alle voor een of meer schrijfaanpakken hulp tij gecontroleerd en georkestreerd worden door dens het schrijven reflecties op het schrijf 39e jaargang nummer 1 oktober 2009 27 proces en het schrijfproduct en het herschrij derwijs wordt kinderen geleerd om vooral ven en verzorgen van teksten veel te schrijven en om over hun eigen schrijf proces na te denken leerlingen krijgen schrijfstrategieen of pro cedures aangereikt waarmee ze eigen tek het expertisecentrum nederlands aarnoutse sten kunnen schrijven en leren om mogelijke verhoeven 2003 beschrijft een aantal problemen op te kunnen lossen het belangrijke uitgangspunten voor het strate expertisecentrum nederlands1 omschrijft dat gisch schrijven hierbij worden zogenaamde als volgt betekenisvolle activiteiten voorgesteld bij het plannen schrijven en reviseren van teksten schrijfstrategieen vormen een samenhan bij het plannen denkt de gend geheel van cognitieve en affectieve schrijver na over het moderne activiteiten die schrijvers uitvoeren om op onderwerp en ontwikkelt taalboeken zijn een efficiënte en effectieve manier

te schrijft hij een idee over de te geen garantie van strategieën die vrijwel onbewust en schrijven teksten hierbij voor goed automatisch verlopen noemt men vaak houdt hij rekening met de onderwijs in vaardigheden ervaren auteurs maken bij doelgroep voor wie hij schrijven hun werk dan ook voor een deel gebruik schrijft en van zijn kennis van schrijfvaardigheden aarnoutse over de schrijftaak tijdens verhoeven 2003 het schrijven zet hij de gedachten om in geschreven taal hij brengt zijn gedachten hierboven wordt duidelijk dat strategieën onder woorden waarbij hij rekening houdt vooral bewust ingezet moeten worden met de spelling en interpunctieregels tevens daarin onderscheiden ze zich van vaardig houdt hij rekening met kenmerken zoals die heden deze metacognitieve activiteit impli aan specifieke tekstvormen gesteld worden ceert dat de leerling bij een schrijftaak bij het reviseren herleest de schrijven delen bewust moet bepalen welke werkwijze in van zijn tekst of de gehele tekst en brengt dat geval het best kan worden toegepast eventuele wijzigingen aan bij het realiseren het gaat bij strategisch onderwijs om een van schrijfstrategieën heeft het gedachte vakdidactisch traject waarin de leerling goed van hayes en flower hayes 1980 dui geleerd wordt zelfstandig en stapsgewijze delijk model gestaan met zelfcontrole en terugkoppeling een bepaalde ingewikkelde klus te klaren genoemd worden de volgende strategieën een schrijfplan opstellen brouwer de boer 1997 hebben de strate informatie verzamelen en ordenen gische aanpak vertaald in een zogenaamd een opzet maken van de inhoud van de vad model vraag antwoord detaillering tekst waarbij de leerlingen op basis van het for de juiste woorden zinnen en alinea s muleren van vragen antwoorden en detail kiezen leringen concreet materiaal verzamelen voor correct schrijven met behulp van de het schrijven van verhalende teksten juiste spelling en interpunctie binnen het diepteproject schrijfvaardigheid inhoud en vorm reviseren hoogeveen 1993 is een procesgerichte vormgeving verzorgen schrijfdidactiek ontwikkeld met behulp van op het schrijfproces en het schrijfpro peer response binnen deze kijk op schrijfon duct reflecteren oktober 2009 nummer 1 39e jaargang 28 in de publicatie denken met je vingers sten laten ook manco s zien evenals doelge kouwenberg hoogeveen 2007 breken richt schrijven naar aanleiding van een kri de auteurs een lans voor motiverende activi tisch inspectierapport over schrijven teiten bij deze aanpak wordt het schrijfpro concludeert van gelderen 2000 p 5 ces opgedeeld in een vijftal fasen orientatie schrijfopdracht hulp tijdens het schrijven veel scholen met een vernieuwde methode bespreken en herschrijven en ten slotte ver geven schrijfonderwijs van onvoldoende niveau zorgen en publiceren tevens wordt een kop volgens de standaarden die de inspectie zelf peling gelegd met het lezen en schrijven hanteert er is geen inhoudsanalyse gemaakt van jeugdliteratuur van de zogenaamde categorie a methoden op het gebied van schrijfdidactiek de opmerking van de inspectie dat het om strategisch schrijf onderwijs zou gaan is dus oncontroleerbaar proces en productkwaliteit bovendien is niets bekend over de effecten van de nieuwe methoden op de schrijfvaardigheid de kern van het succes van goede schrijfles van de leerlingen niet de conclusie dat het sen is niet alleen gelegen in de kwaliteit van schrijfonderwijs slecht functioneert is zo verras de taalmethoden met andere woorden send maar het feit dat hieruit geen consequen moderne taalboeken zijn geen garantie voor

ties worden getrokken goed onderwijs in schrijven franssen aarnoutse 2003 graham perin 2007 zijn op basis van diverse onderzoeken nagegaan welke onder graham perin 2007 benadrukken in hun wijsmethoden ten behoeve van het schrijven overzichtsartikel het belang van schrijven in van jongeren tussen 9 en 18 jaar effectief relatie tot het schoolsucces met name bij die blijken te zijn de volgende instructievariabele onderwijsactiviteiten waar schrijven een rol hebben het meeste effecten belangrijk onderdeel is van de toetsing strategy instruction leerlingen krijgen tegelijkertijd schetsen zij een somber beeld systematische en regelmatige instructies over de prestaties van leerlingen van het voor het plannen en reviseren van teksten voortgezet secundair onderwijs in de Verenigde Staten de instructie is erop gericht dat de Verenigde Staten van Amerika jonge leerlingen leerling de strategieën zelfstandig kan ontwikkelen niet die schrijfcompetenties die inzetten hier worden allerlei strategieën horen bij het schoolniveau bedoeld van vooraf brainstormen tot en met strategieën om overtuigende teksten de Nederlandse situatie blijkt niet veel beter te zijn in 2003 heeft Cito een tweede periode summarization instruction de leerling die keuring van het onderwijsniveau krijgt systematische en regelmatige gepubliceerd van een onderzoek naar schrijven in structuur voor het samenvatten van teksten vaardigheid uitgevoerd in 1999 Kromhout 2003 de schrijfproducten van leerlingen peer assistance samenwerkactiviteiten van de midden- en bovenbouw van de basis voor het plannen opstellen en reviseren school laten zien dat ze nauwelijks publiek van teksten gericht schrijven en dat er weinig eigen product goals specifieke opdrachten inhouden verwerkt worden in de teksten die leerlingen krijgen voor het schrijven organiseren en formeel structureren van teksten duct dat ze moet maken 39e jaargang nummer 1 oktober 2009 29 uit het onderzoek naar het realiseren van leerdoelen onderzoeken uitgegeven reflectie op het uitgangspunten van goed schrijfonderwijs in voerde oudere studies wij schrijfproces de dagelijkse onderwijspraktijk wordt duidelijk op dat schrijvers en het laten lijkt dat leraren opvallende voorkeuren hebben minder goed plannen bij herschrijven van teksten in het uitvoeren van bepaalde instructie het gebruik van tekstverwerking komen variabelen franssen aarnoutse 2003 werkers haas 1989 nauwelijks leerkrachten blijken zich vooral te concentreren Hayes 1996 tijdens het aan bod treden op het oriënteren op het schrijfonderwijs schrijven blijken schrijvers werp en de tekstsoort en geven veelal vooraf die gebruik maken van pen en papier vaker instructie in bepaalde deelprocessen zoals het eerste deel van de zin te herlezen voor verzamelen selecteren en structureren dat ze de rest van de zin of de alinea afma reflectie op het schrijfproces en het laten ken analyse van de hoeveelheid tijd die herschrijven van teksten komen nauwelijks gebruikt wordt om te schrijven en de lengte aan bod leerkrachten blijken hun schrijfles van de schrijfproducten laten zien dat schrijven leraargestuurd op te zetten waarbij weervers met een tekstverwerker meer tijd besteedt aandacht is voor het coachen van het den en tot langere teksten komen opvallend schrijven samenwerkactiviteiten van leerling is dat er nauwelijks verschillen zijn in gemiddelen en het herschrijven van teksten delde tekstproductie per minuut voor wat het reviseren van teksten betreft blijken uit onderzoek naar de basisvaardigheden schrijvers met pen en papier vooraf en ach taal in het basisonderwijs door de inspectie teraf vaker te plannen aan de andere kant

van het onderwijs wordt geconcludeerd dat blijken schrijvers met behulp van een tekst er een objectiveerbare relatie bestaat tussen verwerker de reeds geschreven teksten vaker de kwaliteit van het onderwijsproces en de te herlezen en besteden ze meer aandacht resultaten bij taal henkens 2008 daarbij aan de uiteindelijke opmaak blijven zwakke scholen opmerkelijk achter bij de besteding van de onderwijstijd de onder een meta analyse van 26 onderzoeken wijsinspectie komt tot deze conclusie op goldberg russell cook 2003 laat zien basis van een analyse van cito toetsresultaten dat het schrijven op de computer in vergelij en door een analyse van ppon resultaten king met het schrijven met pen en papier van de afgelopen jaren krom e a 2003 significante resultaten laat zien in het voor deel van de computer op het gebied van in de verenigde staten adviseert the national hoeveelheid schrijven en de kwaliteit van de commission on writing voortdurend om schrijfproducten in relatie tot het onderwijs leerlingen frequenter te laten schrijven concludeert men dat leerlingen niet alleen ondanks het feit dat er effecten gemeten gemotiveerder zijn maar dat de schrijfpro zijn bij enkele studies was de homogeniteit ducten langer zijn en een grotere kwaliteit van de onderzoeksresultaten niet stabiel bezitten genoeg om een betrouwbare uitspraak te kunnen doen over de invloed van het extra schrijfonderwijs op de kwaliteit van de probleemanalyse schrijfproducten graham perin 2007 over de invloed van het gebruik van het ondanks het feit dat de aanpak in het pri schrijfmedium zijn in het verleden verschil mair onderwijs basisonderwijs de laatste oktober 2009 nummer 1 39e jaargang 30 jaren veel kenmerken lijkt te hebben van zelf bestaan er verschillende mogelijkheden procesgerichte instructie waarbij schrijfstra om kinderen te helpen bij het reviseren en tegieen ingezet worden is het opmerkelijk beoordelen van de schrijfproducten in de dat de schrijfresultaten achterblijven we praktisch laten leraren hun leerlingen teksten verkennen hieronder enkele problemen echter nauwelijks herschrijven nog moeilijk ker wordt het voor de leraar om te coachen 1 door het bieden van concrete hulp tijdens in de afgelopen jaren zijn in nederland en het schrijven zelf aan de ene kant vereist vlaanderen twee verschillende didactieken het een grote mate van eigen kennis vaar binnen het procesgericht schrijfonderwijs digheid en inzicht in het schrijfproces om ontwikkeld franssen aarnoutse 2003 kinderen werkelijk verder te helpen als het aan de ene kant is er de schrijfproces stokt aanwijzingen als denk leraargerichte benadering nog eens goed na je moet meer zinnen gerichte aandacht die de nadruk legt bij schrijven je tekst is te kort controleer goed voor het instructieactiviteiten van of je je wel aan de schrijfopdracht hebt schrijfonderwijs de leraar zoals gerichte gehouden zijn vaak goed bedoeld maar steekt mager aanwijzingen geven hard vormen geen wezenlijke aanwijzingen waar af bij andere op voordoen en het wer door kinderen de complexe cognitieve pro domeinen van het ken met voorbeeldtek cessen tijdens het schrijven het hoofd kun taalonderwijs sten aan de andere kant nen bieden aan de andere kant ontbreekt is er de ontwikkelingsge het de leraar aan tijd en organisatorische richte aanpak die meer accenten legt bij het middelen om leerlingen bij wie het schrijf bespreken van teksten door de leraar en proces stokt te voorzien van functionele leerlingen onderling beide vormen vinden hulp hun weg in moderne taalmethoden en aparte schrijfleergangen in alle gevallen 3 worden hoge eisen

gesteld aan de begelei de hoeveelheid tijd die aan schrijven besteed ding van de leraar het zijn deze hoge ver wordt in de bovenbouw van het basisonder wachtingen van de vaardigheden van de wijs blijkt marginaal tweederde van de lera ervaren leraar om feedback te geven die mis ren geeft zelf aan niet meer dan twee keer schien wel het belangrijkste knelpunt vor per maand schrijfoopdrachten te geven krom men in het schrijfonderwijs e a 2003 in vergelijking met bijvoorbeeld spellingonderwijs 10 tot 15 keer per maand 2 moet geconstateerd worden dat gerichte aanwijzingen in taalmethoden voor het aandacht voor het schrijfonderwijs mager schrijfonderwijs richten zich vooral op activi afsteekt bij andere domeinen van het taalontwikkeling voor en na het schrijven zelf kinderen derwijs krijgen ondersteuning bij stofvinding verduidelijking van de schrijfoopdracht bepalen van 4 publiek en doel en aanwijzingen voor vorm schrijven kan gemakkelijk zorgen voor zogenoemde kenmerken van de tekst na het schrijven naamde cognitive overload Kellogg 1996 39e jaargang nummer 1 oktober 2009 31 als schrijver in spe moet de leerling van de digtheid van leerlingen aan het eind van de bovenbouw met een veelheid aan deelop basisschool krom e a 2003 mogelijke opdrachten rekening houden tijdens het oorzaken van tekortkomingen in de schrijfdi schrijven blijken schrijvers hun gedachten dactiek zijn onder meer te vinden bij de aan niet in hele zinnen maar in zinsstukken te pakken van schrijfflessen de frequentie van produceren waarbij deze geaccepteerd of schrijven de bestede tijd van leerlingen en verworpen worden op basis van hun semantische begeleiding van het schrijven tische en of syntactische structuur kauer Hayes Flower 1986 fragmenten van het 6 schrijfplan en van de tekst die tot dan toe diverse onderzoeken zijn kritisch over de geproduceerd zijn worden gebruikt om scholing en nascholing van leraren op het nieuwe semantische inhoud te vinden die gebied van schrijven Graham en Perin 2007 inhoud wordt opgeslagen in het werkgeheugen wijzen erop dat onervaren leraren nauwelijks gen delen hiervan worden opgeslagen in de in staat zijn om instructie in schrijfsstrategieën articulatorische buffer als alle inhoud te geven een aanzienlijke tijdsinvestering in nereerd is of de articulatorische buffer is vol de scholing en nascholing blijkt noodzakelijk geraakt dan wordt de zin vocaal of subvocaal om verantwoorde schrijfondersteuning te caal uitgesproken waarna de zin wordt kunnen geven in Nederland dateert de laat opgeschreven het langetermijngeheugen ste landelijke bijscholing bevat kennis over woordenschat grammatika van leraren op het gebied tica en verder genrekennis onderwerpen van schrijfvaardigheid van we kunnen op zijn kennis van publiek enz 1991 minst vaagtekens zetten bij de eigen het is nog maar zeer de vraag of vroegtijdige in de lerarenopleiding schrijfvaardigheid aandacht voor specifieke vormkenmerken maakt de didactiek van de en de didactiek genrekenmerken publieksgericht en doel schrijfvaardigheid een ervan bij leraren gericht schrijven wel zo bevorderlijk zijn voor klein onderdeel uit van basisonderwijs de schrijfontwikkeling er zijn aanwijzingen een uitgebreid opleidingsprogramma dat deze aanpak zorgt voor een cognitieve programma in de meeste overbelasting en daardoor juist averechts gevallen krijgt de begeleiding van de eigen werkt vrije schrijfoopdrachten met een schrijfvaardigheid marginale aandacht van beperkt aantal gerichte opdrachten lijken der Leeuw 2007 ook Smits 2009 schetst kinderen meer vrijheid van handelen te geen optimistisch beeld van het schrijfvaar geven

en minder snel te zorgen voor een te digtheidsonderwijs op lerarenopleidingen grote cognitieve belasting tijdens het schrijven voor het basisonderwijs van gelderen 2000 ven pleit voor een landelijke aanpak van de bij scholing op het gebied van schrijfvaardig 5 heid kortom we kunnen op zijn minst vaag de periodieke peiling van het onderwijs tekens zetten bij de eigen schrijfvaardigheid niveau is duidelijk in de analyse van de resul en de didactiek ervan bij leraren basisonder taten van het onderzoek naar de schrijfvaar wijs oktober 2009 nummer 1 39e jaargang 32 kan het anders gezien bovenstaande analyse mag gesteld tijk van alledag veel problemen ontmoet we worden dat het domein schrijven in de prak vatten de problemen nog even samen problemen bij schrijfonderwijs 1 taalmethoden geven opdrachten en ondersteuning in de richting van een procesgerichte aanpak leraren voeren didactische aanwijzingen zeer selectief uit 2 binnen de procesgerichte didactiek is er vooral veel aandacht voor het voorbereiden van het schrijven feedback tijdens en na het schrijven wordt stiefmoederlijk behandeld 3 leerlingen besteden weinig of geen tijd aan het redigeren en verzorgen van teksten ze worden daarin niet gestimuleerd 4 de frequentie van lessen in schrijven is aanmerkelijk lager dan bij andere domeinen zoals bijvoorbeeld bij het domein spelling kinderen krij gen nauwelijks de gelegenheid om te oefenen 5 leraren zijn niet of nauwelijks geschoold in schrijfdidactiek ook nascho ling wordt niet structureel ingezet tevens hebben niet alle leraren veel ervaring in het schrijven 6 begeleiding van schrijven is zeer arbeidsintensief echte feedback dat wil zeggen een intensieve reactie op het proces van schrijven en gepro duceerde teksten door een ervaren schrijver komt niet of nauwelijks van de grond de leraar is immers fysiek niet in staat om zoveel teksten te voorzien van commentaar 7 schrijfopdrachten zorgen voor een cognitieve overload bij leerlingen zowel voor als tijdens het schrijven moet de schrijver tegelijkertijd rekening houden met het publiek het schrijfdoel het onderwerp het formuleren van woorden en zinnen vormkwesties enz 8 schrijfopdrachten zijn vaak niet betekenisvol door de afwezigheid van een betrokken lezer ervaart de schrijver weinig betrokkenheid owner ship bij de schrijfopdracht sinds enkele jaren werken leerlingen in het hanteert enkele principes die de weg openen basisonderwijs en het voortgezet secundair naar een nieuwe schrijfdidactiek bok onderwijs met een digitaal ondersteund 2007 schrijfprogramma tio schrijven2 een digi taal schrijfprogramma voor leerlingen vanaf schrijfvaardigheid ontwikkelt zich auto groep 7 leerjaar 5 van het basisonderwijs matisch en voor een deel onbewust als 39e jaargang nummer 1 oktober 2009 33 een leerling langdurig productief en verhogen met gerichte schrijfprikkels uit reflectief in een rijke leeromgeving ver het programma keert een uitgangspunt van het programma is voordat leerlingen zich oefenen in het dat leerlingen in eerste instantie niet schrijven van specifieke teksten brief publieks gericht hoeven te schrijven verslag e d is het aan te bevelen dat zij expliciete publieksgerichtheid bemoei zich eerst in algemene zin ontwikkelen lijkt de primaire schrijfvaardigheid zoals het programma stimuleert leerlingen die ook het aanvankelijk spreken zou om vrijuit te vertellen te formuleren te hinderen in een later stadium kunnen associëren te argumenteren echter met specifieke vaardigheden getraind wor de verplichting om hun eigen niveau te den zie figuur 2 figuur 1 eerst algemene dan specifieke schrijf-

vaardigheid leerlingen werken op twee niveaus gevoelens van ownership bij de tekst enerzijds zetten ze hun eigen taalvaar anderzijds eist het programma dat de digheid in met alle gebreken die daar leerling tijdens het schrijven gebruik aan kleven deze eigenheid zorgt voor maakt van talrijke schrijfgereedschap oktober 2009 nummer 1 39e jaargang 34 pen die het programma aanbiedt de als leerlingen een leerlijn volgen dan is combinatie van zelf produceren en het het de lijn die ze zelf geconstrueerd heb met behulp van een hogerontwikkelde ben zelf reflecteren en reviseren benadert het natuurlijke leerproces leerlingen krijgen hulp tijdens het schrij ven deze feed forward prikkelt hen om het programma maakt gebruik van het verder te gaan om nieuwe dingen uit te principe van zelfdifferentiatie dat wil proberen om geïnspireerd te raken door zeggen dat leerlingen geen voorge andere teksten om hun oude niveau te schreven leerlijn krijgen voorgezet maar overstijgen zie figuur 2 dat zij zelf de materie de strategie en het niveau vinden waarop ze kunnen werken figuur 2 de leerling roept zelf hulp in het leerproces komt voornamelijk tot hun eigen ingrepen onder invloed van stand tijdens de interactie tussen leer het programma ling en programma dat wil zeggen zon der interventie van de leraar het pro de schrijfvaardigheid van leerlingen gramma reageert niet negatief op wordt ook verhoogd doordat het pro fouten en is niet veroordelend over het gramma impliciet stimuleert om cogni eindresultaat leerlingen werken vanuit tieve vaardigheden te ontwikkelen zoals hoofd en hart aan hun eigen tekst en nuanceren argumenteren relativeren zien dat die licht verbeterd wordt door structureren relateren definiëren enz 39e jaargang nummer 1 oktober 2009 35 onderzoek de principes rond het schrijfonderwijs op de het digitaal programma wordt hierbij gezien basisschool en het voortgezet secundair als interventie van het schrijfproces zie onderwijs die tio formuleert zijn veelbelo figuur 3 de schrijfproducten zouden een vend inmiddels wordt het programma op afspiegeling moeten zijn van het schrijfpro ruim honderd scholen in nederland gebruikt ces dat met behulp van de computer doorlo de eerste reacties van leraren zijn hoopge pen is op basis van dit theoretisch model vend leeuwrik van bruggen 2009 kunnen onderzoeksvragen opgesteld wor niettemin is meer ervaring en onderzoek den rijlaarsdam van den bergh 1996 die nodig om betrouwbare uitspraken te kun te maken hebben met nen doen over de effectiviteit van het pro een beschrijvend onderzoek in relatie gramma bovenstaande overwegingen staan met het schrijfproces aan de basis van enkele hypothesen voor een een beschrijvend onderzoek in relatie longitudinaal experimenteel onderzoek naar met het schrijfproces en het schrijfpro de schrijfvaardigheid van leerlingen van de duct bovenbouw van de basisschool met behulp een verklarend onderzoek in het schrijf van dit digitaal schrijfprogramma proces figuur 3 the experimental interactive process model process product intervention learner variables onze aanname luidt nu dat het langdurig schrijfplezier van leerlingen mede omdat werken met het digitaal schrijfprogramma het programma rekening houdt met schrij tio schrijven bok 2007 leidt tot schrijfpro versvariabelen leerlingen hebben een grote ducten die een grotere inhoudelijke kwaliteit mate van vrijheid in het bepalen van het bezitten en beter zijn vormgegeven onderwerp het gebruik maken van digitale hulp voor tijdens en na het schrijfproces we veronderstellen dat het leren schrijven deze digitale sturing kan

ervoor zorgen dat met het digitaal schrijfprogramma zal resul de cognitieve belast-
ing van de schrijver klei teren in een grotere schrijfmotivatie en ner is tevens gaan
we ervan uit dat leerlin oktober 2009 nummer 1 39e jaargang 36 gen door deze
digitale interventie bewuster gemaakt niet in de laatste plaats heeft dat gericht zi-
jn op metacognitieve activiteiten te maken met de moeilijkheden die leraren voor
tijdens en na het ondervinden bij de hulp die ze aan leerlingen schrijven leerlingen
zul moeten geven bij het schrijfonderwijs om om leerlingen tot len in het schrijf-
proces leerlingen tot betere schrijvers te maken is betere schrijvers meer uitvo-
erende activi het nodig dat het roer radicaal omgaat te maken is het teiten on-
dernemen zoals leraren moeten daarbij ondersteund worden nodig dat het roer
het onderwerp verken in de didactiek van de schriftelijke taalvor radicaal omgaat
nen formuleren schrij ming bij jonge schrijvers daartoe kunnen we ven herlezen
en herschrij de computer inschakelen waar hij ook voor ven tevens biedt het
geschikt is als een geduldig en veelzijdig computerprogramma een schat aan voor
medium maar degene die de keuzes moet beeldteksten waar de leerling naar be-
lieven maken blijft de leerling hoe groter het eigen gebruik van kan maken
naarschap van zijn leerproces des te meer zal hij leren tio kan hem daarbij behulp
een ander effect dat gemeten wordt is het zaam zijn en daar komt nog bij dat het
bij resultaat van de frequentie van schrijven leren schrijven net zo werkt als bij
pianospe met andere woorden is het waar dat leerlin len oefening baart kunst en
gerichte oefen gen die wekelijks oefenen tot betere schrijf ning helpt je verder
vooruit geen enkele resultaten komen een longitudinaal onder pianist kan zeggen
dat hij vlot heeft leren zoek op basis van verschillende schrijf spelen door zo eens
in de twee weken te pro duc ten kan uitsluitel geven over de oefenen effectiviteit
van dit programma en over de effecten van regelmatig oefenen maakt tio schrijven
ook waar wat het beweert met andere woorden zal de inten sieve ontmoeting met
het programma ervoor zorgen dat de leerling beter gaat schrijven en ten slotte ge-
bruik maakt van complexe cognitieve vaardigheden zoals structureren relativeren
het schrijfonderwijs in het primair basis en nuanceren enz wellicht is dat af te me-
ten het voortgezet secundair onderwijs kampt aan de schrijfproducten die leerlin-
gen ople al jaren met grote problemen bovenstaande veren de eerste onderzoeks-
resultaten zullen analyse heeft dat voldoende duidelijk medio 2010 beschikbaar zi-
jn theo pullens huub van den bergh wolfgang herrlitz hanny den ouden univer-
siteit utrecht utrecht institute of linguistics ots tjm pullens avans nl 39e jaargang
nummer 1 oktober 2009 37 noten 1 het expertisecentrum nederlands is verbonden
aan de universiteit van nijmegen en beoogt vanuit een interactieve visie het taalon-
derwijs in het basisonderwijs te verbeteren 2 tio staat voor taalonderwijs in on-
twikkeling meer informatie is te vinden op tioschrijven nl bibliografie aarnoutse c
verhoeven l 2003 tussendoelen gevorderde geletterdheid leerlijnen voor groep 4
tot en met 8 nijmegen expertisecentrum nederlands bereiter c scardamalia m
1987 the psychology of written composition hillsdale n j lawrence erlbaum associ-
ates bok a 2007 beter leren schrijven in een elektronische leeromgeving infor-
matie achtergronden toepassingen rosmalen bureau voor educatieve ontwerpen
bonset h hoogeveen m 2007 schrijven in het basisonderwijs een inventarisatie van
empirisch onderzoek in het perspectief van leerplanontwikkeling enschede slo

brouwer t de boer h 1997 stelonderwijs kan beter een model voor strategisch handelen bij de stelles jeugd in school en wereld 81 6 p 32 35 franssen h aarnoutse c 2003 schrijfonderwijs in de praktijk pedagogiek 23 3 p 185 198 goldberg a russell m cook a 2003 the effect of computer on student writing a meta analysis of studies from 1992 to 2002 the journal of technology learning and assessment 2 1 chestnut hill m a boston college graham s 2006 strategy instruction and the teaching of writing a meta analys in c a macarthur ed handbook of writing research 187 207 new york the guilford press haas c 1989 does the medium make a difference a study of composing with en and paper and with a computer human computer interaction 4 p 149 oktober 2009 nummer 1 39e jaargang 38 hayes j r flower l s 1980 identifying the organization of writing processes in l w gregg e r steinberg eds cognitive processes in writing hillsdale n j erlbaum henkens l 2008 basisvaardigheden taal in het basisonderwijs een onderzoek naar het niveau van de taalvaardigheden en naar verschillen tussen scholen met lage gemid delde en goede taalresultaten z pl inspectie van het onderwijs herder a 2005 schrijven om te leren taal lezen primair nr 16 p 18 20 hillocks g 1995 teaching writing as reflective practice amsterdam new york teachers college press columbia university hoogeveen m kouwenberg b 2007 denken met je vingers schrijven in het ver halen atelier leidschendam biblion uitgeverij kellogg r 1996 a model of working memory in writing in c levy s ransdell eds the science of writing theories methods individual differences and applicati ons mahwah n j lawrence erbaum associates krom r van de gein j van der ho even j van der schoot f verhelst n veldhuijzen n hemker b 2003 balans van het schrijfonderwijs op de basisschool uitkomsten van de peilingen van 1999 halverwege en einde basisonderwijs en speciaal basisonderwijs arnhem cito leeuwrik m van bruggen t 2009 tio brengt taalonderwijs op een hoger plan levende talen nederlands nieuwsbrief 3e kwartaal schooljaar 2008 2009 levendetalen nl meijerink h e a 2008 over de drempels met taal de niveaus voor de taalvaardig heid onderdeel van de eindrapportage van de expertgroep doorlopende leerlijnen taal en rekenen enschede slo rijlaarsdam g van den bergh h 1996 the dynamics of composing an agenda for research into an interactive compensatory model of writing many questions some answers in c levy s ransdell eds the science of writing theories methods individual differences and applications mahwah n j lawrende erlbaum associates p 107 125 rijlaarsdam g braaksma m couzijn m janssen t kieft m broekkamp h van den bergh h 2005 psychology and the teaching of writing in 8000 ans some words pedagogy learning for teaching bjep monograph series ii 3 p 127 153 39e jaargang nummer 1 oktober 2009 39 smits m 2009 schrijven en leren op de pabo een onderzoek naar de praktijkkennis van opleiders nederlands radboud universiteit nijmegen dissertatie van den bergh h rijlaarsdam g janssen t braaksma m van weijen d tillema m 2009 process execution of writing and reading considering text quality learner and task characteristics in m c shelley ii l d yore b hand red quality research in literacy and science education international perspectives and gold standards dordrecht springer p 399 425 van gelderen a 2000 schrijfonderwijs stelt nog steeds teleur nieuwsbrief slo lopon2 15 p 2 6 van der leeuw 2006 schrijftaken in de lerarenopleiding een etnografie van onder wijsvernieuwing heeswijk dinther esstede dissertatie vanmaele l lowyck j 2004 fostering novices ability to

write informative texts in g rijlaarsdam series ed g rijlaarsdam h van den bergh m
couzijn vol eds effective learning and teaching of writing a handbook of writing in
education 2nd edition part 2 studies in how to teach writing new york kluwer p
393 415 t u s s e n d o o r centrum nascholing onderwijs het centrum nascholing
onderwijs universiteit antwerpen organiseert de komende maanden een aantal cur-
sussen voor leerkrachten nederlands een greep uit het aanbod theater in de klas
efficient solliciteren de rol van de leraar nederlands in taalbeleid hoe stimuleer je
de ontwikkeling van literaire competentie remediering en screening nederlands
spelling technisch en begrijpend lezen structurerend lezen en schrijven in vakken
die veel met teksten werken iluisteren het internet als schatkamer voor luisterma-
teriaal het nederlands in nieuwe vormen van leren dynamisch ludiek leren inschri-
jvingen en inlichtingen ua ac be cno oktober 2009 nummer 1 39e jaargang a d v e
r t e n t i e 39e jaargang nummer 1 oktober 2009